

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Веретенникова Ганна Борисівна

УДК 658.14./17

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ СТРАТЕГІЙ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Спеціальність 08.06.01 – економіка, організація і
управління підприємствами

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук

Харків – 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному економічному університеті,
Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор економічних наук, доцент
Ястремська Олена Миколаївна,
Харківський національний економічний університет,
доцент кафедри інформаційних систем

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Кизим Микола Олександрович,
Харківський національний економічний університет,
завідувач лабораторії наукових досліджень соціально-економічних
проблем суспільства

кандидат економічних наук, доцент
Деренська Яна Миколаївна,
Національний фармацевтичний університет,
доцент кафедри економіки підприємства

Провідна установа – Дніпропетровський національний університет,
кафедра економіки та маркетингу,
Міністерство освіти і науки України,
м. Дніпропетровськ

Захист відбудеться “ 26 ” травня 2005 р. о 13-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д
64.055.01 у Харківському національному економічному університеті за адресою: пр. Леніна, 9-А, м.
Харків, 61001.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного економічного
університету за адресою: пр. Леніна, 9-А, м. Харків, 61001.

Автореферат розісланий “ 23 “ квітня 2005 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. С. Дороніна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Для забезпечення стабільного соціально-економічного зростання і розвитку економіки України необхідно вирішити ряд нагальних проблем, серед яких однією з основних є підвищення ефективності використання економічних ресурсів промислових підприємств. Її вирішення вимагає вдосконалення й розвитку існуючих, а також розроблення нових методичних підходів, які враховують сучасні особливості економічних перетворень в Україні.

Аналіз результатів макроекономічних показників свідчить про наявність певних недоліків, притаманних діяльності промислових підприємств протягом декількох останніх років, а саме про зростання дебіторської і кредиторської заборгованості підприємств, необґрунтоване збільшення обсягів отриманих кредитів у порівнянні з випуском промислової продукції та ін. Разом з тим, для того, щоб економічні перетворення, які спрямовані на євроінтеграцію та підвищення соціального забезпечення суспільства, набули стійкого довгострокового характеру, необхідно приділяти увагу раціональному використанню і розподілу економічних ресурсів підприємств у стратегічному аспекті. Одним із найважливіших видів ресурсів є фінансові. Тому дослідження проблем стратегічного управління процесами їхнього формування і використання стає пріоритетним науково-практичним завданням, що вимагає вирішення в сучасних умовах.

Питання сутності фінансової стратегії, процесу її формування та оцінки якості досліджувалися зарубіжними та вітчизняними вченими: М. Абрютиною, І. Балабановим, І. Бланком, Т. Бердниковою, Е. Брігхемом, В. Герасимчуком, І. Герчиковою, В. Гриньовою, М. Кизимом, Г. Клейнером, В. Ковальовим, В. Колчиною, Д. Мідлтоном, М. Міллером, Л. Павловою, В. Пономаренком, В. Пріваловим, О. Пушкарем, О. Стояною, А. Томпсоном, М. Треньовим, О. Тридідом, Н. Ушаковою, Е. Хелфертом, О. Шерметом.

Аналіз й узагальнення публікацій за даною проблематикою дозволили зробити висновок про те, що існуючі методичні підходи до формування фінансових стратегій промислових підприємств в умовах соціально-економічних перетворень недостатньо розроблені як у теоретичному, так і в практичному аспектах, про що свідчить відсутність обґрунтування єдиної послідовності етапів процесу формування фінансової стратегії, принципів його реалізації, методичних рекомендацій щодо здійснення, які б комплексно враховували як кількісні, так і якісні характеристики суб'єкта господарювання щодо використання економічних ресурсів, досягнуті результати впровадження обґрунтованих і обраних стратегічних альтернатив. Це зумовило об'єктивну необхідність подальшого розвитку теоретичних положень і методичних підходів щодо вирішення проблем формування фінансових стратегій промислових підприємств на основі комплексного аналізу використання економічних ресурсів з урахуванням особливостей сучасного етапу розвитку економіки України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематики науково-дослідницьких робіт Харківського національного економічного університету за темами: “Стратегічне управління процесом створення нового товару і презентація його як об'єкта інвестування” (2003 р., номер держреєстрації 0102U006003), “Стратегічне інвестування підприємств промисловості в умовах трансформації соціально-економічних відносин” (2004 р., номер держреєстрації 0103U000460).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційної роботи – подальший розвиток і вдосконалення теоретичних основ і науково-методичних рекомендацій з формування фінансових стратегій промислових підприємств на основі комплексного аналізу використання їх економічних ресурсів в умовах соціально-економічних перетворень.

Для досягнення поставленої мети було вирішено наступні задачі:

уточнено визначення поняття “фінансова стратегія підприємства” й удосконалено її класифікацію;

удосконалено систему принципів формування фінансових стратегій;
уточнено послідовність етапів процесу формування фінансових стратегій;
проведено аналіз рівня використання фінансових ресурсів на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях для сукупності підприємств легкої, харчової і машинобудівної промисловості Харківського регіону;
здійснено комплексне оцінювання використання економічних ресурсів підприємства промисловості та доведено необхідність урахування його результатів в процесі формування фінансових стратегій;
обґрунтовано і розроблено методичний підхід до формування фінансових стратегій промислових підприємств;
запропоновано систему показників вибору виду фінансових стратегій підприємств з урахуванням особливостей і досягнутих результатів їх функціонування;
розроблено методичні рекомендації з оцінювання якості формування фінансових стратегій та якості їх реалізації.

Об'єктом дослідження є процес формування фінансових стратегій підприємств промисловості в умовах соціально-економічних перетворень.

Предмет дослідження – теоретичні засади, методичні підходи та науково-практичні рекомендації до процесу обґрунтування і вибору фінансових стратегій промислових підприємств на основі аналізу використання їх економічних ресурсів.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дисертації склали фундаментальні положення економічної теорії, менеджменту, наукові праці зарубіжних і вітчизняних учених з питань стратегічного управління фінансовими ресурсами, фінансового менеджменту. Інформаційною базою дослідження стали офіційні матеріали Державного комітету статистики України, органів статистики Харківської області, фінансової та бухгалтерської звітності промислових підприємств.

У процесі дисертаційного дослідження були використані наступні наукові методи: системного підходу, аналізу і синтезу, індукції і дедукції – для дослідження та уточнення теоретичних основ процесу формування фінансових стратегій підприємств; економіко-статистичні (факторний аналіз, метод таксономії) – для виявлення основних тенденцій, що зумовлюють результати фінансово-економічної діяльності, визначення рівня використання ресурсного потенціалу підприємств промисловості, обґрунтування, розроблення методичного підходу з формування їх фінансових стратегій; порівняння й узагальнення, експертних оцінок – для оцінювання якості формування та реалізації фінансових стратегій; графічний – для ілюстрування висновків дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні і розробленні теоретичних положень, методичних підходів і науково-практичних рекомендацій з формування фінансових стратегій промислових підприємств, що полягають у наступному:

вперше:

запропоновано методичний підхід до формування фінансових стратегій промислових підприємств на основі їх позиціонування у тривимірній матриці, що характеризує рівень використання економічних ресурсів (фінансових, матеріальних і трудових), запровадження якого дозволить комплексно враховувати основні особливості і вплив внутрішніх факторів на процес функціонування суб'єктів господарювання;

удосконалено:

систему принципів формування фінансових стратегій, яка включає три групи: стратегічного планування, що обумовлюють процес формування фінансової стратегії; фінансового менеджменту, які забезпечують її результативність; врахування зовнішніх умов функціонування промислових

підприємств. Їх застосування дозволить здійснити обґрунтування і вибір фінансових стратегій підприємств, адекватних сучасним умовам господарювання;

склад і послідовність етапів процесу формування фінансових стратегій, що полягає у виділенні в якості окремих етапів „визначення критеріальних параметрів вибору стратегічної альтернативи”, „оцінювання якості формування фінансової стратегії”, що підвищить наукову обґрунтованість одержуваних результатів;

методичні рекомендації з оцінювання якості формування фінансових стратегій та якості їх реалізації на основі аналізу показників ресурсного і методичного забезпечення та показників результативності процесу їх впровадження з використанням операцій математичної логіки, практичне застосування яких дозволить розробляти і впроваджувати стратегії як якісні інформаційні продукти;

уточнено поняття фінансової стратегії підприємства, відмінністю якого є врахування впливу людського фактора як особливого ресурсу, що забезпечує підвищення якості її формування та реалізації;

дістали подальшого розвитку:

система показників вибору фінансових стратегій на основі аналізу їхньої сутності і цілей, що дозволяє адаптувати запропонований методичний підхід з формування стратегій до конкретних умов функціонування промислових підприємств і особливостей використання економічних ресурсів;

класифікація фінансових стратегій за факторами зовнішнього і внутрішнього середовища з урахуванням таких додаткових класифікаційних ознак, як форма власності фінансових ресурсів, національна приналежність джерел фінансування, використання яких сприятиме підвищенню обґрунтованості стратегічних управлінських рішень.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні положення і висновки дисертаційної роботи поглиблюють економічну теорію з питань формування фінансових стратегій підприємств, а методичні й науково-практичні рекомендації дозволяють здійснити обґрунтоване оцінювання результатів їх впровадження і реалізувати конкретні заходи щодо формування для промислових підприємств України.

Методичні рекомендації з питань формування фінансових стратегій підприємств впроваджені в практику роботи Роменського заводу будівельних деталей та матеріалів „Буддеталь” (довідка № 497 від 24.05.04 р.). Система критеріальних показників обґрунтування і вибору фінансових стратегій, а також методичні рекомендації з оцінювання якості їх формування і реалізації використовуються в діяльності Харківського заводу залізобетонних конструкцій (довідка № 718 від 24.09.04 р.) та Редутського щебеневого заводу (акт № 833 від 5.10.04 р.).

Особистий внесок автора. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою роботою, в якій представлено авторський підхід до сутності й обґрунтування процесу формування фінансових стратегій промислових підприємств у сучасних умовах соціально-економічних перетворень в Україні. В роботах, що виконані в співавторстві, у відповідності зі списком опублікованих праць, особистим внеском автора є: [7] – застосування інтегрального показника оцінки використання економічних ресурсів для позиціонування підприємств у матриці фінансових стратегій; [9] – класифікація фінансових стратегій і система показників їх вибору; [15] – розрахунок інтегральних показників використання матеріальних, фінансових, трудових ресурсів підприємств легкої, харчової та машинобудівної промисловості Харківського регіону.

Апробація роботи. Основні положення дисертаційного дослідження, що містять наукову новизну, оприлюднено на Міжнародних науково-практичних конференціях: “Радіоелектроніка і молодь у ХХІ столітті” (Харків, 2002 р.), “Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання” (Донецьк, 2002 р.), “Сучасні проблеми науки та освіти” (Ужгород, 2002 р.), “Проблеми формування та реалізації інвестиційної стратегії

господарюючого суб'єкта" (Дніпропетровськ, 2002 р.), "Динаміка наукових досліджень" (Дніпропетровськ – Донецьк – Харків, 2002 р.), "Розвиток підприємницької діяльності на Україні: історія та сьогодення" (Тернопіль, 2003 р.), "Економетрія: проблеми теорії і практики" (Хмельницький, 2003 р.), "Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку виробничої сфери" (Донецьк, 2004 р.), "Молодь України і соціально орієнтована економіка" (Харків, 2004 р.).

Публікації. Основні результати і висновки дисертаційного дослідження опубліковані у 18 наукових працях загальним обсягом 4,52 ум.-друк. арк.: 9 статей у наукових виданнях, визнаних ВАК фаховими з економіки, обсягом 3,37 ум. друк. арк., з них автору належить 2,89 ум.-друк. арк., і 9 тез доповідей на Міжнародних науково-практичних конференціях, обсягом 1,15 ум.-друк. арк., з них автору належить 1,06 ум. друк.-арк.

Структура й обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури зі 170 найменувань на 15 сторінках і 4 додатків на 20 сторінках. Основний текст дисертації викладений на 153 сторінках машинописного тексту, що включає 11 рисунків на 6 сторінках, 39 таблиць на 21 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** дано загальну характеристику дисертаційної роботи, обґрунтовано вибір її актуальності обраної теми, визначено мету, задачі, предмет, об'єкт, методи дослідження, а також наукову новизну і практичне значення роботи, наведено дані щодо апробації одержаних результатів та їх опублікування.

У **першому розділі** – "Теоретичні засади формування фінансових стратегій" – уточнено поняття фінансової стратегії підприємства та її класифікацію; удосконалено систему принципів, склад і послідовність етапів процесу формування фінансових стратегій; обґрунтовано необхідність удосконалення методичних підходів до їх формування, визначено особливості використання фінансових ресурсів у промисловості на макро- та мезоекономічному рівнях.

Дослідження особливостей сучасного етапу перетворень економіки дозволили визначити, що основними характеристиками фінансової стратегії підприємства є її орієнтованість на довгостроковий період, цілеспрямованість, взаємозв'язок і підпорядкованість загальній економічній стратегії суб'єкта господарювання, збалансованість заходів фінансового характеру за кожною окремою функцією фінансової діяльності, соціальна спрямованість. На основі аналізу та узагальнення існуючих підходів до визначення поняття фінансової стратегії підприємства було здійснено його вдосконалення, яке полягає у наступному. Фінансова стратегія – це орієнтована на перспективу система дій персоналу з ефективного залучення, використання і перерозподілу фінансових ресурсів, спрямована на досягнення фінансових цілей, що забезпечують економічний і соціальний розвиток підприємства. Уточнене поняття фінансової стратегії набуває соціально орієнтованого характеру, що полягає в урахуванні людського фактору як основного ресурсу підприємства, умотивованість якого спрямована на забезпечення високої якості її формування і реалізації.

Фінансова стратегія як результат управлінських рішень в сфері фінансової діяльності та процес її формування знаходяться під впливом різних факторів, що характеризують особливості функціонування підприємства як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі. Аналіз літературних джерел і проведені самостійні дослідження дозволяють зробити висновок про значну кількість факторів, що впливають на фінансовий стан підприємств. Серед них найбільш значущими в сучасних умовах є: вид фінансових ресурсів, періодичність залучення засобів, фінансовий потенціал джерел і їхня концентрація, характер дотримання умов повернення коштів і їх сконцентрованість у часі, напрямки вкладення, характер інвестиційних проектів, основні характеристики підприємства і його переваги, цілі фінансової діяльності, рівень прийнятого

фінансового ризику, умови формування партнерських відносин, загальні цілі діяльності, характер ринку. В результаті дослідження встановлено необхідність використання їх як класифікаційних ознак, які доповнені наступними: форма власності фінансових ресурсів, національна приналежність джерел фінансування. В дисертації змістовно уточнено ознаку „об'єкт фінансування” відповідно до видової приналежності ресурсу (фінансові, матеріальні, трудові). Запропоновані класифікаційні ознаки згідно з основними аспектами фінансової діяльності (діяльності, пов'язаної з управлінням фінансовими ресурсами) згруповані за трьома напрямками: фінансуванню, інвестуванню та забезпеченню результативності здійснюваних заходів. Використання такого підходу дає змогу враховувати вплив і взаємозв'язок чинників зовнішнього і внутрішнього середовища й окремих напрямків фінансової діяльності, що дозволяє їх ранжувати за значущістю відповідно до поставлених цілей функціонування підприємства.

Результати проведених досліджень наукової думки щодо сутності правил стратегічного фінансового планування дозволили дійти до висновку про необхідність їх вдосконалення. Запропонована система принципів формування фінансових стратегій представлена на рис. 1. Її особливостями є мінімально достатня кількість принципів, врахування логіки формування стратегій щодо особливостей перебігу сучасних процесів економічних перетворень, основних правил стратегічного планування і фінансового менеджменту.

Рис. 1. Система принципів формування фінансових стратегій підприємств

Дослідження існуючих підходів до послідовності етапів формування фінансових стратегій виявили відсутність єдиної структурної побудови даного процесу, що дозволяє зробити висновок про необхідність його упорядкування. Запропонована послідовність етапів формування фінансової стратегії включає: аналіз чинників зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, визначення періоду реалізації фінансової стратегії; формування системи цілей фінансової стратегії; формування сукупності фінансових стратегій; визначення критеріальних параметрів вибору стратегічної альтернативи; вибір конкретних варіантів стратегії; оцінювання якості формування фінансової стратегії; розробку фінансової політики; формування системи заходів щодо реалізації фінансової стратегії; реалізацію фінансової стратегії; її моніторинг та оцінювання результатів впровадження. Додаткове включення до запропонованої послідовності етапів „визначення критеріальних параметрів вибору стратегічної альтернативи” та „оцінювання якості формування фінансової стратегії” забезпечить наукову обґрунтованість ухвалення її дієвого варіанта в умовах значної мінливості сучасного зовнішнього середовища підприємств.

Аналіз управління фінансовими ресурсами на макро- та мезоекономічному рівнях в Україні у продовж 1998 – 2003 рр. свідчить про низький рівень рентабельності діяльності підприємств, нераціональний розподіл джерел фінансування в структурі капіталу, низьку фінансову дисципліну по розрахунках з кредиторами і дебіторами. Виявлені недоліки гальмують розвиток матеріально-технічної бази виробництва і негативно впливають на рівень конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та їх продукції.

Аналіз й узагальнення існуючих методичних підходів до формування фінансових стратегій дозволили зробити висновок, що вони не в повній мірі враховують ресурсну обмеженість як переважну особливість функціонування підприємств в сучасних умовах. Крім того, в методиках не застосовується комплексний підхід до формування необхідного обсягу фінансових коштів на основі аналізу кількісних показників використання економічних ресурсів. Це зумовило необхідність вдосконалення методичного забезпечення формування фінансових стратегій.

В другому розділі – “Аналіз використання економічних ресурсів промислових підприємств Харківського регіону” – визначено особливості господарювання підприємств легкої, харчової промисловості, машинобудування та металообробки Харківського регіону щодо використання економічних ресурсів; узагальнено основні методичні підходи до аналізу економічної

діяльності підприємства; здійснено комплексне оцінювання використання економічних ресурсів та доведено необхідність урахування його результатів в процесі формування фінансових стратегій.

Проведені обстеження 30 підприємств легкої, харчової промисловості, машинобудування та металообробки Харківського регіону за період з 1998 по 2003 рр. свідчать про нестійке фінансове становище більшості з них. Значна кількість збиткових об'єктів і обсяги заборгованості по розрахунках свідчать про збереження негативних тенденцій в управлінні фінансовими ресурсами упродовж досліджуваного періоду. Використання горизонтального, вертикального та коефіцієнтного аналізу фінансової звітності обстежених підприємств щодо структури майна, прибутковості, ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, доповнено факторним аналізом, що дозволило виявити основні внутрішні чинники і зв'язки, які зумовлюють існуючу на підприємствах ситуацію.

Результати факторного аналізу економічної діяльності 30 підприємств досліджуваних трьох галузей промисловості за 1998 – 2003 рр. свідчать про необхідність проведення комплексного оцінювання використання кожного виду економічних ресурсів (матеріальних, фінансових і трудових) з метою обґрунтування вибору необхідної стратегічної спрямованості фінансування процесу господарювання, що забезпечить всебічний аналіз факторів, які характеризують особливості діяльності конкретного підприємства. Дослідження довели наступне: галузева приналежність підприємств обумовлює різну послідовність фінансування їх ресурсного потенціалу та спрямованості фінансової стратегії щодо об'єктів вкладання. Для машинобудування та металообробки виявлена послідовність є такою: матеріальні ресурси – фінансові – трудові; для підприємств легкої промисловості: фінансові – трудові – матеріальні ресурси; для харчової: фінансові – матеріальні – трудові ресурси.

У дисертаційному дослідженні здійснено узагальнення результатів використання економічних ресурсів промислових підприємств із застосуванням методу таксономії для визначення кількісного значення інтегральних показників кожного з них. Застосування межового значення показників характеризує низький (від 0 до 0,5) і високий (від 0,51 до 1,0) рівень використання як всіх економічних ресурсів загалом, так і кожного їх виду окремо.

Проведені дослідження з оцінки використання економічних ресурсів підприємствами промисловості Харківського регіону за період з 1998 по 2003 рр. свідчать про низький рівень управління ними (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка значення інтегрального показника використання економічних ресурсів на досліджуваних промислових підприємствах

Галузь	Середнє значення інтегрального показника використання економічних ресурсів за роками					
	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Легка	0,4383	0,3802	0,3823	0,367	0,3526	0,3783
Харчова	0,3879	0,3488	0,3883	0,4075	0,3566	0,3765
Машинобудування та металообробка	0,3823	0,3294	0,4867	0,417	0,4393	0,4072

Оскільки успішне господарювання підприємств передбачає узгоджене використання всіх видів економічних ресурсів, кожний з яких потребує фінансування щодо придбання та забезпечення, формування фінансових стратегій доцільно здійснювати з урахуванням стану економічних ресурсів у комплексі, що зумовлює подальше удосконалення й розроблення відповідного методичного забезпечення.

У третьому розділі „Методичне забезпечення процесу формування фінансових стратегій промислових підприємств” – розроблено методичний підхід до формування фінансових стратегій промислових підприємств, систему показників вибору їх виду та методичні рекомендації з оцінювання якості формування і реалізації стратегій.

Представлені в дисертаційному дослідженні результати факторного аналізу підтверджують, що в процесі формування фінансових стратегій необхідно враховувати кількісні показники, які характеризують результати використання всіх видів ресурсів підприємства: матеріальних, трудових, фінансових. Їх інформаційною базою є форми офіційної статистичної звітності. Процес формування фінансової стратегії підприємства доцільно здійснювати за етапами, що передбачають:

аналіз досягнутих результатів використання основних виробничих фондів підприємства і матеріально-речовинної складової оборотних коштів. Визначення інтегрального показника використання матеріальних ресурсів;

аналіз результатів використання фінансових ресурсів і оцінювання фінансового стану підприємства. Визначення інтегрального показника використання фінансових ресурсів. Порівняння значень інтегральних показників використання матеріальних і фінансових ресурсів;

аналіз результатів використання трудових ресурсів. Порівняння результатів використання фінансових і трудових ресурсів;

позиціонування обстежуваного підприємства в тривимірній матриці за комплексними координатами, якими є інтегральні показники використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів та визначення типових фінансових стратегій за відповідним квадрантом;

конкретизація фінансової стратегії, адекватної ситуації, що склалася на підприємстві;

оцінювання якості формування фінансової стратегії.

Дослідженням встановлено, що в результаті процесу формування фінансових стратегій кожне з досліджуваних підприємств може бути позиціоновано у певному квадранті запропонованої матриці (рис. 2), якому відповідатиме сукупність типових фінансових стратегій. Квадранти розмежовані за кількісними значеннями інтегральних показників використання економічних ресурсів, що до 0,5 (включно) відповідають їх низькому рівню, а більше 0,5 – високому. Використання запропонованого методичного підходу уможливило наочне представлення положення підприємства в статистиці і динаміці за траєкторією його руху по квадрантах матриці на основі даних про використання економічних ресурсів за минулі періоди і прогнозних значень у майбутніх.

На основі даних розрахунку інтегральних показників ефективності використання фінансових, трудових і матеріальних ресурсів в дисертаційному дослідженні здійснено позиціонування тридцяти досліджуваних підприємств Харківської області в запропонованій матриці і виявлені тенденції їх руху за квадрантами.

Рис. 2. Матриця фінансових стратегій підприємства на основі аналізу економічних ресурсів

Результати позиціонування підприємств машинобудування та металообробки, легкої і харчової промисловості у матриці фінансових стратегій з 1998 по 2003 рр. свідчать про неефективне використання як економічних ресурсів взагалі, так і фінансових зокрема на більшості досліджуваних об'єктів. У цілому в 1998 році половина об'єктів (50%) розміщено в першому квадранті, 17% і 27% підприємств віднесено до другого і п'ятого квадрантів відповідно, і тільки 6% об'єктів позиціоновано в шостому квадранті матриці. Слід зазначити, що ситуація в 2003 році істотно не змінилася. В результаті розподілу підприємств у матриці

фінансових стратегій за період з 1998 по 2003 рр. через низький рівень використання трудових ресурсів на всіх об'єктах до восьмого квадранта не може бути віднесене жодне підприємство.

В дисертації доведено: якщо стан підприємств щодо використання економічних ресурсів не відповідає типовим ситуаціям, які притаманні квадрантам запропонованої матриці, доцільно

застосовувати розроблену систему показників вибору фінансових стратегій, що дозволяє адаптувати запропонований методичний підхід до їх формування для умов функціонування й особливостей певного підприємства. Кожному виду фінансових стратегій властивий свій набір показників, який відображає їх сутність та цілі. Запропоновані показники згруповані за наступними складовими: фінансова (рівень рентабельності, ліквідності, платоспроможності підприємства, фінансовий потік, період окупності); трудова або соціальна (питома вага додаткової заробітної платні, коефіцієнт кар'єрного зростання); матеріальна (структура активів, коефіцієнт спеціалізації, рівень конкурентоспроможності продукції та ін.). Застосування запропонованих показників за наведеними складовими підвищить обґрунтованість управлінського рішення щодо вибору фінансової стратегії.

Проблема оцінювання якості формування і реалізації фінансової стратегії є однією з ключових у стратегічному фінансовому плануванні. Якість фінансової стратегії являє собою сукупність властивостей, що зумовлюють її здатність задовольняти визначені вимоги загальної економічної стратегії.

В дисертаційному дослідженні доведено, що при оцінюванні якості формування і реалізації фінансової стратегії доцільно використовувати підхід, який передбачає окремий аналіз цих двох процесів, оскільки кожен з них характеризується особливостями реалізації і критеріями якості (рис. 3). Якість формування стратегій слід визначати за достатністю умов, тобто наявністю ресурсного і методичного забезпечення, а якість реалізації – за результативністю впровадження. В дисертації доведено, що якість методичного забезпечення характеризують: використання системного підходу, достатність застосовуваних показників для аналізу, багатоваріантність прийнятих рішень, технологічність формування фінансової стратегії. До групи показників, які характеризують ресурсне забезпечення формування фінансової стратегії, включені коефіцієнти забезпеченості: фахівцями, інформацією, автоматизованими засобами, матеріальними і фінансовими ресурсами. Слід зазначити, що процес оцінювання якості формування фінансової стратегії має спірально-циклічний покроковий характер, який полягає в наступному. За логічною операцією кон'юнкції визначається узагальнююча оцінка, що характеризує якість формування стратегії щодо використання методичного забезпечення. Якщо значення узагальнюючої логічної змінної відповідає одиниці, доцільно переходити на наступний етап, що передбачає визначення й аналіз критеріїв ресурсного забезпечення. Застосування операції кон'юнкції при визначенні якості процесу формування зумовлено необхідністю розробки фінансової стратегії як діючого інформаційного продукту, реалізація якого забезпечить очікуваний ефект.

Рис. 3. Схема оцінювання якості формування і реалізації фінансової стратегії підприємства

Особливість оцінювання процесу реалізації фінансової стратегії полягає в аналізі кінцевих чи проміжних результатів її впровадження за показниками,

встановленими на етапі формування: ризикованості, рентабельності, ліквідності, оборотності, фінансової стійкості, структури капіталу, періоду окупності. Застосування логічної операції диз'юнкції для об'єднання запропонованих

критеріальних показників обумовлено визначенням певного рівня досяжності конкретного цільового показника при оцінюванні якості реалізації фінансової стратегії.

В дисертації обґрунтовано доцільність поєднання експертних та статистичних методів для визначення показників оцінки якості формування та реалізації фінансової стратегії підприємства, які є підґрунтям запропонованих методичних рекомендацій. Їх апробація на вітчизняних підприємствах підтвердила практичну значущість і доцільність подальшого використання.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано вирішення важливого науково-практичного завдання щодо подальшого розвитку теоретичних і методичних засад формування фінансових стратегій промислових підприємств на основі комплексного аналізу економічних ресурсів. Основні висновки і результати, отримані в ході дослідження, полягають у наступному:

1. Уточнено визначення поняття “фінансова стратегія підприємства”, яке враховує вплив людського фактора і являє собою орієнтовану на перспективу систему дій персоналу з ефективного залучення, використання та перерозподілу фінансових ресурсів з метою досягнення поставлених цілей фінансування діяльності підприємства із забезпеченням його економічного і соціального розвитку.

2. Досліджено основні фактори внутрішнього і зовнішнього середовища промислових підприємств, що впливають на процес прийняття стратегічних рішень в області фінансів, які систематизовано за основними аспектами фінансової діяльності (інвестуванням, фінансуванням, забезпеченням результативності фінансової стратегії) і використано як класифікаційні ознаки фінансових стратегій. Додатково запропоновано використовувати такі ознаки: форму власності фінансових ресурсів, національну приналежність джерел фінансування; за ознакою “об’єкт інвестування” уточнено види фінансових стратегій щодо економічних ресурсів (фінансові, матеріальні, трудові).

3. Удосконалено систему принципів формування фінансової стратегії, основна особливість якої полягає в їхній систематизації за трьома напрямками: врахуванням зовнішніх умов функціонування промислових підприємств (принципи гнучкості, багатоваріантності, скорочення періоду планування); стратегічного планування (принципи сполучення централізації і децентралізації, єдності і несуперечливості сукупності стратегічних програм, безперервності та мінімально необхідної контрольованості, паритетності соціальної і виробничої спрямованості, раціонального співвідношення в урахуванні факторів внутрішнього і зовнішнього середовища), а також фінансового менеджменту (принципи компромісності, пріоритетності грошового потоку, дисконтування результатів, економічності, ефективності).

4. Уточнено склад, послідовність і сутність етапів процесу формування фінансових стратегій підприємств. На відміну від існуючих у запропонованій послідовності виділено в окремі етапи „визначення критеріальних параметрів вибору стратегічної альтернативи” та „оцінювання якості формування фінансової стратегії”, що забезпечить підвищення наукової обґрунтованості визначення дієвого варіанту фінансової стратегії.

5. Досліджено основні тенденції перебігу процесів, пов’язаних з використанням економічних ресурсів підприємств в Україні. Аналіз динаміки основних показників результативності діяльності суб’єктів господарювання на макро- та мезоекономічному рівнях у довгостроковому періоді свідчить про їх складний фінансовий стан. Результати проведеного аналізу функціонування промислових підприємств Харківського регіону за останні роки свідчать про низький рівень розрахунково-платіжної дисципліни між суб’єктами господарювання; нерациональну структуру джерел фінансування; вилучення з обороту значних коштів, що призводить до їхнього дефіциту та ускладнює забезпечення безперервності та ефективності виробничого процесу.

6. Розглянуто методи, що використовуються при формуванні фінансових стратегій підприємств, основним недоліком яких є відсутність комплексного підходу до визначення необхідного обсягу фінансових коштів та об’єкту їх вкладання на основі аналізу кількісних параметрів результатів процесу господарювання. Розроблений методичний підхід послідовного визначення позицій суб’єкта у тривимірній матриці усуває цей недолік і за рахунок комплексного аналізу використання економічних ресурсів промислового підприємства дозволяє обрати типові фінансові стратегії на основі його позиціонування. Позиція підприємства у квадрантах визначається кількісним значенням інтегральних показників використання основних видів економічних

ресурсів (фінансових, трудових і матеріальних), які можуть бути розглянуті як критерії вибору дієвої фінансової стратегії. Запропонований методичний підхід до формування сукупності фінансових стратегій дає можливість обґрунтувати і вибрати її вид, що найбільш повно враховує особливості фінансово-економічного стану підприємства і забезпечує досягнення загальної економічної стратегії. Використання даного підходу в процесі формування фінансових стратегій підприємств дозволяє об'єктивно оцінювати їх результати в статичній та динамічній ситуації з урахуванням об'єктивних умов господарювання.

7. Запропонована й обґрунтована система показників вибору фінансових стратегій дозволяє відкоригувати їх набір, в разі невідповідності фактичних умов функціонування промислових підприємств типовим ситуаціям, що враховані у кожному квадранті матриці. Використання запропонованої системи показників, які згруповані за фінансовою, матеріальною та трудовою складовою економічної діяльності, сприяє підвищенню рівня наукової обґрунтованості вибору фінансової стратегічної альтернативи з урахуванням цільових настанов та можливостей суб'єкту господарювання.

8. Запропоновано методичні рекомендації з оцінювання якості формування фінансових стратегій підприємств, які базуються на використанні системи критеріальних показників, що характеризують рівень методичного (перший напрямок) і ресурсного (другий напрямок) забезпечення. За першим напрямком запропоновано аналізувати ознаки використання системного підходу; достатності кількості показників, що використовуються; багатоваріантності рішень, що приймаються; технологічності формування фінансової стратегії. За другим напрямком аналізуються коефіцієнти забезпеченості: фахівцями, інформацією, автоматизованими засобами, матеріальними і фінансовими ресурсами. Показники якості реалізації фінансової стратегії характеризують її результативність (ризикованість, рентабельність, ліквідність, оборотність, фінансову стійкість, структуру капіталу, період окупності). Використання логічних операцій дозволяє об'єднати кількісні показники за допомогою узагальнюючого, що характеризує якість формування та реалізації фінансових стратегій, своєчасне визначення якої забезпечить її обґрунтованість та результативність впровадження.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Веретенникова А. Теоретические основы формирования стратегии использования финансовых ресурсов // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2003. – № 6. – С. 96 – 102.
2. Веретенникова А. Б. Концептуальный подход к обоснованию финансовой стратегии предприятия // Економіка розвитку. – 2003. – № 3(23). – С. 85 – 88.
3. Веретенникова А. Б. Оценка ресурсного потенциала предприятия в процессе формирования финансовой стратегии // Вестник НТУ “ХПИ”. Сб. научн. тр. Тематический выпуск: Технический прогресс и эффективность производства. – 2003. – Т. 1, № 10, – С. 37 – 42.
4. Веретенникова Г. Б. Якість фінансової стратегії та чинники, що її визначають // Вісник КНУ. Економіка. – 2003. – № 64 – 65. – С. 53 – 54.
5. Веретенникова А.Б. Система принципов разработки финансовой стратегии // Економіка: проблеми теорії та практики: Дніпропетровськ: ДНУ. – 2003. – Т. 4, № 170. – С. 51 – 58.
6. Веретенникова А. Б. Формирование финансовой стратегии как развитие процесса институционализма на микроуровне // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. – 2004. – № 69. – С. 12-18.
7. Дубровина Н. А., Веретенникова А. Б. Позиционирование предприятий в матрице финансовых стратегий // Экономика: проблемы теории и практики: Днепропетровск: ДНУ. –

2004. – Т. 4, № 188. – С. 1048 – 1056.

8. Веретенникова А. Б. Портфель финансовых стратегий и его значение в процессе стратегического финансового планирования // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. – 2004. – № 75. – С. 10 – 14.

9. Ястремская Е. Н., Веретенникова А. Б. Система критериальных показателей выбора финансовых стратегий предприятий // Проблемы науки: КиївЦНЕТІ, ЦДПН ім. Г. М. Доброва. – 2004. – № 11. – С. 10 – 16.

10. Веретенникова А. Исследование проблемы влияния факторов внешней и внутренней среды на процесс формирования финансовой стратегии предприятия в условиях трансформации // Сборник научных трудов по материалам 6-го Международного молодежного форума “Радиоэлектроника и молодежь в XXI веке”. – Ч.1. – Харьков: Харьковский национальный университет радиоэлектроники. – 2002. – С. 465 – 466.

11. Веретенникова А. Б. Процесс формирования финансовой стратегии: этапы, особенности реализации // Матеріали III Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції “Сучасні проблеми науки та освіти”. – Харків: Українська Асоціація “Жінки в науці та освіті”, Харківський національний університет. – 2002. – С. 44.

12. Веретенникова А. Б. Понятие финансовой стратегии предприятия // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Динаміка наукових досліджень”. – Т. 20. “Економіка”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта. – 2002. – С. 10 – 12.

13. Веретенникова А. Б. Структурное построение процесса формирования финансовой стратегии в условиях трансформации // Праці II Міжнародної III Всеукраїнської наукової конференції студентів та молодих учених “Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання”. – Ч.1. – Донецьк: Донецький національний університет – 2002. – С. 26 – 29.

14. Веретенникова А. Б. Принципиальные основы формирования финансовой стратегии предприятия // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Проблеми формування та реалізації інвестиційної стратегії господарюючого суб’єкта”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта. – 2002. – С. 122 – 123.

15. Дубровіна Н. А., Веретенникова Г. Б. Интегральні показники ефективності використання основних видів ресурсів як складова комплексної оцінки діяльності підприємства // Економетрія: проблеми теорії і практики. – Хмельницький: ХІУП, 2003. – С. 142 – 147.

16. Веретенникова А. Комплексный анализ ресурсов предприятия как основа процесса формирования финансовой стратегии // Тези доповідей Міжнародної наукової конференції “Розвиток підприємницької діяльності на Україні: історія та сьогодення”. – Тернопіль: Підручники & посібники, 2003. – С. 164 – 165.

17. Веретенникова А. Б. Система финансовых стратегий предприятия // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів “Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку виробничої сфери”. – Донецьк: Донецький національний технічний університет, 2004. – С. 60 – 62.

18. Веретенникова А. Б. Критериальные параметры оценки формирования и реализации финансовой стратегии предприятия // Матеріали Міжнародної наукової конференції молодих учених і студентів “Молодь України і соціально орієнтована економіка”. – Харків: ХНАДУ, 2004. – С. 181.

АНОТАЦІЯ

Веретенникова Г. Б. Формування фінансових стратегій промислових підприємств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами. – Харківський національний економічний університет, 2005.

Дисертація присвячена вирішенню питань щодо формування фінансових стратегій промислових підприємств в умовах соціально-економічних перетворень.

У роботі проаналізовано сутність і уточнено визначення поняття фінансової стратегії підприємства. Визначено основні фактори, що впливають на процес формування фінансової стратегії, які використані як їх класифікаційні ознаки. Удосконалено склад принципів формування фінансових стратегій, уточнено послідовність його етапів.

Проведено аналіз ефективності використання економічних ресурсів на макро-, мезо- і мікрорівнях в Україні. Обґрунтовано доцільність комплексного аналізу використання економічних ресурсів при формуванні фінансових стратегій промислових підприємств, що враховано в розробленому методичному підході на основі застосування тривимірної матриці, побудованої за критеріями використання матеріальних, фінансових та трудових ресурсів суб'єктів господарювання. Запропоновано систему показників вибору виду фінансових стратегій, адекватних існуючим умовам господарювання промислових підприємств. Розроблені методичні рекомендації з оцінювання якості формування та якості реалізації фінансових стратегій з використанням операцій математичної логіки.

Ключові слова: фінансова стратегія підприємства, класифікаційні ознаки фінансових стратегій, економічні ресурси, принципи та етапи формування фінансової стратегії, тривимірна матриця фінансових стратегій, система показників вибору виду фінансових стратегій, якість формування і реалізації фінансових стратегій.

АННОТАЦІЯ

Веретенникова А. Б. Формирование финансовых стратегий промышленных предприятий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.01 – экономика, организация и управление предприятиями. – Харьковский национальный экономический университет, 2005.

Диссертация посвящена решению комплекса вопросов, связанных с формированием финансовых стратегий промышленных предприятий в условиях социально-экономических преобразований.

В работе раскрыта сущность и уточнено понятие финансовой стратегии предприятия с учетом особенностей процесса социализации, характерных для трансформационного периода. Уточнены основные факторы, влияющие на формирование финансовых стратегий, которые использованы в качестве классификационных признаков в соответствии с основными направлениями финансовой деятельности. Уточнены принципы процесса формирования финансовых стратегий на основе синтеза основных положений и особенностей стратегического планирования, финансового менеджмента и трансформационной экономики. Уточнена последовательность этапов формирования финансовой стратегии; проанализированы основные методические подходы к реализации данного процесса, изложенные в научной литературе и используемые на практике отечественными предприятиями.

Проведен анализ эффективности использования экономических ресурсов на макро-, мезо- и микроэкономическом уровнях в Украине, что обусловило необходимость усовершенствования методического обеспечения формирования финансовых стратегий предприятий.

Представленные результаты факторного анализа функционирования предприятий позволили обосновать целесообразность анализа использования экономических ресурсов при

выборе стратегического направления и объектов финансовых вложений. Выявлена приоритетность финансирования ресурсных направлений по основным отраслям промышленности для машиностроения и металлообработки: материальные ресурсы – финансовые – трудовые; легкой промышленности: финансовые ресурсы – трудовые – материальные; пищевой промышленности: финансовые ресурсы – материальные – трудовые, что обусловлено спецификой производственного процесса каждой отрасли.

Применение интегральных показателей использования экономических ресурсов позволило дать комплексную оценку деятельности исследуемых предприятий, определить основные тенденции их функционирования с 1998 по 2003 гг. Введение количественного порогового значения интегрального показателя использования как экономических ресурсов в целом, так и каждого их вида в отдельности, позволило распределить предприятия в группы низкого и высокого уровней использования ресурсов, финансовая стратегия для которых должна характеризоваться различными целями, средствами, методами.

В этой связи предложен методический подход к формированию финансовых стратегий промышленных предприятий на основе применения трехмерной матрицы, оси которой отражают уровень использования экономических ресурсов предприятия (материальных, финансовых и трудовых). Для каждого квадранта матрицы характерно определенное сочетание показателей использования каждого вида экономических ресурсов. Анализ деятельности исследуемых предприятий на основе метода таксономии позволил определить их позиции в предложенной матрице. Изложенные в исследовании методические рекомендации по формированию финансовых стратегий предприятий, позиции которых соответствуют каждому квадранту матрицы, предполагают использование совокупности финансовых стратегий, которые в типовых условиях являются наиболее действенными.

Разработанная система показателей выбора вида финансовых стратегий позволяет повысить уровень научной обоснованности принятия управленческого решения по формированию финансовых стратегий на основе анализа финансово-экономического состояния предприятия.

Разработанная система показателей выбора финансовых стратегий включает параметры, характеризующие основные аспекты финансовой и хозяйственной деятельности предприятий, и позволяет адаптировать типовые стратегии к конкретным условиям их функционирования. Разработаны методические рекомендации по оценке качества формирования и реализации финансовой стратегии с использованием операций математической логики конъюнкции и дизъюнкции.

Ключевые слова: финансовая стратегия предприятия, классификационные признаки финансовых стратегий, экономические ресурсы, принципы и этапы формирования финансовой стратегии, трехмерная матрица финансовых стратегий, система показателей выбора вида финансовых стратегий, качество формирования и реализации финансовых стратегий.

SUMMARY

Veretennikova A. The formation of financial strategies of the industrial enterprises. – Manuscript.

The thesis for a scientific degree of candidate of science in Economics in specialty 08.06.01. – economics, organization and management of enterprises. – Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, 2005.

The dissertation is dedicated to solution and further development of theoretical and methodical bases of financial strategy formation on industrial enterprises with taking into account conditions of transformational economics. The necessity of social orientation during the formulation of financial strategy is grounded. The additional classification attributes were determined – form of ownership of financial resources, national belonging of financing sources.

The complex of methodical maintains for financial strategies formation with taking into account the system of parameters for valid alternative choice of financial strategy has received further development. The methodical approach to financial strategy formation, based on application of three-dimensional matrix, has been suggested. The methodical recommendations for formation of a portfolio of strategy for the enterprises are offered, which items correspond to each quadrant of a matrix; parameters system for the choice of the financial strategy adequate to usual economic conditions. The quality estimation model of financial strategy including two direction is considered: an estimation of formation quality and realization quality with use of principles of mathematical logic.

Keywords: financial strategy of the enterprise, economic resources, classification attributes of financial strategies, principles and stages of financial strategy formation, the three-dimensional matrix of financial strategies, parameters system of financial strategies choice, quality of financial strategies formation and realization.

ВЕРЕТЕННИКОВА ГАННА БОРИСІВНА

**ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ СТРАТЕГІЙ ПРОМИСЛОВИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.06.01 – економіка, організація і
управління підприємствами

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук

Відповідальний за випуск

І.О. Ушакова

Підписано до друку 13.04.05. Формат 60x90 1/16. Друк різнограф.

Папір офсетний. Обсяг 0,9 ум. Друк. Арк.. Наклад 100 прим.

Зам. № 125.

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ „Рейтинг”.
61022, м. Харків, вул.. Сумська, 37. Тел. (057) 700-53-51, 714-34-26.